

הגאון רבי אברהם אהרן הכהן בורשטין זצ"ל

הגאון מטבריה, בעל נר אהרן

בדין גונב שור פסולי המוקדשים*

ידידי הרב הגאון (סוער"ה) סיני ועוקר הרים (כש"ת) כבוד שם תפארתו מ' כו' שלו' (באה"ר) באהבה רבה.

שני מכתביו הגיעוני ואל יתפלא על איחור תשובתי כי אמנם קשה עלי הכתיבה עד מאד ואני כותב בדמי לבבי...

* מבוא - תשובת רבינו זו (משנת תרפ"ג), ממוענת להגאונים רבי עזרא אלטשולר זצ"ל, אב"ד ווינוטא ובעל ספר תקנת עזרא ועוד. ורבי אברהם יצחק פרלמן זצ"ל, בעל ספר פני אברהם.

מתוך חידושי הרבים של הגאון מטבריה זצ"ל, שאבדו רובם ככולם בצוק העיתים (ראה בהקדמת נר אהרן), נותרו כתבים מועטים לפליטה, שסודרו ע"י חתנו, בספר 'נר אהרן' מתורתו של רבינו זצ"ל, בתוספת מבוא לחייו ופועלו. כאן המקום לציין, כי בהסכמתו של הגאון רבי איסר זלמן מלצר זצ"ל לספר 'נר אהרן', כותב הגרא"ז כי למרות שטבעו ושמעו של רבינו יצא כגאון מבריק, עיקר מעלתו היה בהיות הש"ס והראשונים שגורים על לשונו. ומוסיף שם הגרא"ז, כי גם הגאון רבי אייזל חריף זצ"ל נודע והתפרסם בגאונותו, אולם מעלתו העיקרית היתה בכך שזכה לידיעת הש"ס והראשונים כצורתם.

כאן מופנה הקורא הנכבד, ליקרתה של תשובה זו, שנכתבה במאמצים כבירים ע"י רבינו זצ"ל, וכפי שכותב הוא כאן: "ואל יתפלא על איחור תשובתי, כי אמנם קשה עלי הכתיבה עד מאד ואני כותב בדמי לבבי..." ומסיים את התשובה: "ויש לי בזה חידוש גדול, אלא שקשה עלי הכתיבה מאד לע"ע" [יש לציין, כי רבינו ראה חביבות מיוחדת לשרידי תורתו שנותרו בכתב יד, עד ששמר תשובה יחידית שנותרה לו לפליטה, בתיק הטלית והתפילין שלו. תשובה זו (בענין סריס) נדפסה בספרו נר אהרן, בשונה מרוב החידושים שהם מכתבי תלמידים, ומכאן צא ולמד על חשיבותה של תשובה זו שמקורה בכת"ק] (בסיום תשובה זו, צירפנו את סריקת כתב היד שהיה לפנינו).

בערוב ימיו עלה רבינו לירושלים, ונקרא לכהן פאר כראש ישיבת מרכז הרב, ואף שם יצאו טבעו ושם תורתו בעולם, והצליח לרומם ולשגשג את הישיבה, אולם רבינו לא האריך ימים על ממלכתו, ולאחר תקופה קצרה נסתלק לבית עולמו. ת.נ.צ.ב.ה.

כעת זוכים אנו לפרסם לראשונה את תשובת רבינו מכת"י (לפנינו קיימת רק העתק התשובה), שנמסרה לאבינו הרב יצחק נתן ב"ר שמואל זאב לוי ז"ל, במסגרת אסיפת החומר לספר הזכרון עדות ליוסף [להורדה] (לזכרו ולע"נ של הקדוש יוסף דב ב"ר חיים ויסמן זצ"ל הי"ד). אבינו ז"ל אף החל בעריכת תשובה זו ובהתקנתה לדפוס, ובכך הקל מעלינו את המלאכה, ויה"ר שיהיו הדברים לעילוי נשמתם ות.נ.צ.ב.ה.

מלאכת העריכה נעשתה ע"י הרב משה אהרן שליט"א - מעורכי הספר עדות ליוסף. תודתנו נתונה להרב צבי מרגלי שליט"א - עורך ומו"ל ספרי הגאון רבי עזרא אלטשולר זצ"ל, וידידו רב לו בתורתו, שעזרתו והערותיו היו לנו לתועלת מרובה, וחלק מהדברים שובצו בהערות בשמו.

בתשובה זו, דן רבינו האם יש חיוב (כפל) ד' וה' בגונב שור פסולי המוקדשים. וכפי הנראה לאורך כל התשובה, הדיון הוא מצד לצד, בעד ונגד, וכפי שצוין בהערות. כמו כן לאחר העיון, נראה לומר שיש דבר נפלא והוא, שרבינו השכיל לדון משלושה כיוונים שונים שמובילים לעניין אחד. (א) האם החיוב הוא 'בעצם' או 'במקרה'. (ב) האם החיוב הוא על השור או על האדם. (ג) מצד דין מעילה האם בזמן הגניבה נפקעת הקדושה. משה אהרן. דוד לוי.

א.

[ב]דבר חקירתנו בגונב [שור] פסולי המוקדשים [לענין חיוב ד' וה']*, הנה באמת לפי דעתי אין מקום ספק כלל, אחרי דאנו רואים דחלבו אסור [גם לאחר פדיונם] (בכורות יד, א) אע"פ שהוא כצבי ואיל (דברים יב, טו), ומה בין זה לזה?.

אמנם [יש לומר להיפך], הכוונה היא דלכל הדינים שיש על שור ושה, דינים אלו הפקיעה תורה מפסולי המוקדשים. אולם דינים שאינם על השור והשה בעצם, אלא שבמקרה נוגעים לשור ושה בזה כיון שבעצמו הוא מצד טבעו שור ושה, הדין לא ישתנה¹. והנה בכורה ומתנות [כהונה], וכן פדיון פטר חמור², הם דינים שישנם על השה והלכך אינם בפסולי המוקדשים, משא"כ חלב דאין זה דין על השור והשה, אלא שהתורה אסרה חלב הבא משור ושה [שהוקדשו], והלכך בפסולי המוקדשים נוגה.

ולפ"ז דין ד' וה' בודאי אינם על השור והשה, אלא שהתורה חילקה את הגניבה למדרגות, ושור ושה זה מדרגה שניה בגניבה, וכן הוא לשון המכילתא (ילק"ש רמז שמג) והתוספתא (ב"ק פ"ז): שבעה גנבים הם למעלה מהם כו' יעו"ש. ואיך נימא דגונב פסולי המוקדשים פטור, הרי אין זו גניבה של שור ושה.

אמנם זהו שלוקה במנהיג ומרביע (מכות כב, א)³, נראה דלדעת הרמב"ם (פ"ט מכלאים ה"ז) דכלאים בבמה בהנהגה דוקא בטהורה וטמאה, אנו רואים ש[כאשר] התורה אמרה השתנות הדינים שבין טהורה לטמאה זה גורם להחשב כלאים. לפי"ז הכא נמי כיון שבטבעו הוא שור ומצד דיניו אינו שור, הרי יש בו שני מינים, המין מצד טבעו שהוא שור, והמין מצד דינו שאיננו שור, מצד זה הוא כלאים⁴.

וכן אותו ואת בנו, אע"פ שלכאורה היה נראה שזה דין על שור, אבל באמת מוכרחים לומר דאין הדין על השור והשה – תדע דאילו היה הדין על השה, א"כ כשאמרה תורה (ויקרא כב, כח) אותו ואת בנו לא תשחטו, כל אחד [הוא] חלק מהאיסור, ואיך אנו אומרים שם (חולין עט, ב): 'ובנו

א). נדון ד' וה' בפסוהמ"ק העיר בו הגר"ע אלטשולר זצ"ל בקצרה, בספרו תקנת עזרא למסכת מעילה (דף י"ט ע"ב), וסיים שם: "וגם בענין זה כבר הארכתי בקונטרסי", וכנראה כוונתו למה שנדפס בספרו על הרמב"ם (הלכות מעילה פ"א), שמאריך שם בעיקר ענין דמיון צבי ואיל לקדשים (לא דוקא לענין דו"ה). וראה עוד בענין ד' וה' בפסוהמ"ק מובא בספרו תקנת עזרא על הרמב"ם (הלכות מעילה פ"א ה"ג, דף י"ח ע"א מדפי הספר ד"ה עוד ענין אחד). – הערת הרב צבי מרגלי. ב). כלומר, שור פסולי המוקדשין שנפדה הגם שנקרא שור רעהו ולא שור של הקדש, ונאכל כצבי כאיל, עדיין יש לו קדושה (קלה). ומהי הקדושה שאסור להנות מחלבו וגזיתו, ולא להאכילו לכלבים. א"כ לפי זה כיון שעדיין יש לו קדושה מסוימת, לכן נראה שפטור מתשלומי גניבה, ד' וה'.

ג). כלומר, דיני גניבה אינם מיוחדים לשור פסולי המוקדשים אלא דין כללי, ודין כזה לא משתנה וממילא אכן כן, יהיה דין של ד' וה'.

ד). מוזכרים במשנה (בכורות יד, א).

ה). אמר רבי הושעיא, המרביע שור פסולי המוקדשים לוקה שנים. אמר רבי יצחק המנהיג בשור פסולי המוקדשים לוקה, שהרי גוף אחד הוא ועשאו הכתוב כשני גופים.

כאן עובר המחבר להעיר שהאיסור הוא על האדם וכן להלן, במה שכתב: ו'כן אותו ... על מעשה השחיטה, ופועל יוצא לגבי גונב פסולי המוקדשים.

ו). א"כ לפי צד זה, הרי שור פסולי המוקדשין נחשב לשני מינים, א"כ צריך להיות שלא יהיה עליו דין ד' וה'.

אפי' כל דהו". על כרחך דאין האיסור אלא על מעשה השחיטה של האדם, וממילא גם בפסולי המוקדשים כן".

אמנם אפי' לדעת רש"י (בכורות יד, א במשנה) שפירש דהחילוק הוא בין דברים הנוהגים במוקדשים כגון חלב, ואותו ואת בנו, ובין בכורה ומתנות שאינם נוהגים במוקדשים, לפי"ז לכאורה ד' וה' אינם נוהגים במוקדשים. אבל לא דמי כלל, דבכורה ומתנות אינם נוהגים במוקדשים מצד הקדושה, [ועיין רש"י שם ד"ה קדושת דמים]. משא"כ בד' וה' דזה שאינו נוהג במוקדשים הוא מצד שאינו בעלים אבל לא מצד הקדושה".

ובראותי מכתב ראשון הבאת כראייה לחקירה זו מסוגיא דב"ק, והביאה כת"ר במכתבו השני. אולם ראייתו אינו ראייה, דבודאי אעפ"י שאנו אומרים 'כל העומד לפדות' (ב"ק עז, ב) ולא לענין שחיטה שאינה ראויה, אבל לא שייך לומר דדינו כפדוי".

אך ראייתי היתה לדעת הרמב"ם, דסבירא דדין דמנהיג ומרביע הוא אף קודם פדיון, כמו שכבר האריך בזה המשנה למלך (בפ"ט מכלאים ה"א). א"כ איך יתחייב בד' וה'. אולם נוכל לומר דהרמב"ם פירש כפי' רש"י², דמיירי בבעל מום מעיקרא.

אבל לדברי רש"י יש לנו ראייה קרובה מסוגיא זו" (מסכת בכורות), אחרי דדעת רש"י דכל הפטורים בפסולי המוקדשים מצד צבי ואיל הוא דוקא בדברים הפטורים בהיותם הקדש, חוץ מכלאים, א"כ איך יוכל רש"י לחייב קדשים שחייב באחריותן בד' וה', הלא כיון שפטורים מד' וה' ע"כ בהקדישם ג"כ פטורים, וע"כ מצד עצם הקדושה, דהא לאחר פדיון הם ממון בעלים וא"כ מה תועיל לנו אחריות, סוף סוף קדושה להיכן הלכה, על כרחך דיש ד' וה' בפסולי המוקדשים, וזו ראייה שאין עליה תשובה לדעת רש"י".

ז. הדיון שם לענין איסור שחיטת כוי (כלאים), ז"ל: "והאמר רב חסדא, הכל מודים בהיא תיישה ובנה צבי, שחייב, שה אמר רחמנא, ובנו כל דהו".

ח. האיסור לא על החלב אלא על החולב [ראה מקורות בא"ת (כרך ה, גזה ועבודה): החליבה בקדשים, נחלקו בה ראשונים, יש סוברים שאין האיסור אלא משום הדרשה תזבח ולא גיזה בשר ולא חלב, והיינו שאסור להוציא החלב מהם, ויש סוברים שמדרבנן הוא שאסרו חכמים את החליבה ועשאוהו כמו גיזה ועבודה. ויש חולקים לגמרי על איסור החליבה וסוברים שחליבה מותרת בקדשים ואין האיסור אלא על החלב באכילה ובהנאה, מדרשת בשר ולא חלב]. בכל אופן, כמובן שהאיסור של גניבה הוא על הגנב, וממילא יהיה דין של ד' וה'.

ט. זו ראייה נוספת שיש דין ד' וה'.

י. ראה שם בסוגיא מחלוקת ר"ש ורבנן, ובתוס' שם ד"ה כל העומד.

יא. ראה תוס' שם (עו, ב ד"ה והלא פדייה).

יב. כן כתב הכסף משנה שם (רש"י ב"ק עו, ב, ור"ת חולק על רש"י).

יג. בספר תקנת עזרא על הרמב"ם (הלכות מעילה פ"א ה"ג, דף י"ח ע"א מדפי הספר ד"ה עוד ענין אחד) מביא להא דב"ק עו, ב, ובהמשך (יח, ב), מביא את דברי הגאון מטאוריג בזה. ובמאמר שלפנינו הוא בד"ה אבל לדברי רש"י. ובתקנת עזרא שם יש מעט תוספת ביאור וכמסקנה המובאת בהערה לעיל – הערת הרב צבי מרגלי.

יד. סוף דבר, יש דין ד' וה' בגונב פסולי המוקדשין.

ב.

ועל דבר קושייתו^{טו}, הנה באמת בדברי חכמה שאל, ומה שחידש, דבזה לא שייך מעילה בהוצאת רשות. הנה מלבד שבעצם החידוש אינו מתקבל על הלב, הכי בגלל שיש בזה גם להדיוט, ממון הקדש להיכן הלך. אלא שהדבר מבואר להדיא בירושלמי (פ"ב הל"ב) במשנה, דהשוקל שקלו של חברו מעל משנתרמה התרומה, ו[בגמ' שם] ר"ש היא. ושקלים הם לר"ש ממון בעלים, כמבואר בב"מ (נח, א, בסוגיא דבני העיר). [ומבואר] דאף לר"ש יש מעילה בלא הנאה^{טז}.

אמנם יתפלא עלי ויאמר, הלא אמרו בירושלמי קמן 'מה נהנה וכו', מכיון שראוי למשכנו ולא משכנו כמי שנהנה דמי'. א"כ אין ראיה מכאן^{טז}.

אבל לא כן הדבר ישנם ב' מיני הנאה. הנאה מגוף הדבר, והנאת הממון, ולדברי כת"ר לא תוכל להיות מעילה אליבא דר"ש רק בנהנה מגוף הדבר, כגון רכב עליו וכו', משא"כ זה שנהנה הנאת ממון איך ימעול, ק"ו הדבר אם הוציא את כל הממון לא מעל מפני שיש כאן רשות הדיוט, על אחת כמה וכמה שעל הנאת ממון אין מועלין בו וזה ברור^{טז}.

אמנם ליישב קושייתו, הנה באמת לא הבנתי איך נתרץ דעל ידי גניבה יצאו לחולין, א"כ [לאחר הגניבה] אין אלו קדשים, ור"ש 'קדשים' שחייב באחריותו קאמר ולא חולין.

אך היא גופא קשיא.

ונראה פשוט דהרי אמרו במעילה (ט. ב) דפסולי המוקדשים לא יצאו לחולין ע"י מעילה^{טז}, רק לדברי הסובר דלא בעינן העמדה והערכה יעו"ש^{טז}. והרי ר"ש סובר דבעי העמדה והערכה^{טז}. ואעפ"י שדעת הרמב"ם היא אחרת בזה, כבר עמד ע"ז המשנה למלך (פ"א מאיסורי מזבח הי"א) והארכתי בזה במ"א. ולא קשה רק לדברי רש"י דמיירי בבעל מום מעיקרא.

(טו). א"ה: לפי הבנתי, השואל שאל, הרי ברגע שהגנב גונב הרי יצאה מרשות, האם יש מעילה באופן זה. ואולי תאמר שהגנב לא נהנה, ממילא אין לו חיוב, כי כל חיוב מעילה הוא רק כשנהנים [וכעת הראני הרב צבי מרגלי את דברי הגר"ע אלטשולר בספרו תקנת עזרא על הרמב"ם, ולהבנת הדברים נעתיק מה ששייך לקטע זה: "וליישב כל זה אולי י"ל דנהי דברור דאף לר"ש דס"ל דקדשים שחייב באחריותו ממון בעלים הן, מ"מ מועלין בהן כמפורש במעילה (ט, ב) דקתני בברייתא וכו'. מ"מ י"ל דזה אינורק במעילההנאה אבל במעילה דשיני רשות כגון שסבר דהוא של חברו ונטלו לעצמו בגניבה, ובאמת היה של הקדש שחייב הבעלים באחריות, כיון דלר"ש גם אחד שהקדיש רשות בעלים דהדיוט עליהם דהא מה"ט לא נקרא מה שהקדיש שינוי רשות לומר שיתחייב הגנב בדו"ה משום מה לי מכרו להדיוט מ"ל מכרו לשמים אליבא דר"ש כדאיתא בב"ק שם (עו, א). אלא שהגאון האמיתי ר' אברהם אהרן בורשטיין ז"ל (בעל המאמר כאן), כתב לי שלא נהירא לו חידוש זה לומר דלר"ש אינו חייב אמעילה דשינוי רשות בקדשים שחייב באחריותו וכו' ואני אומר אם מצד הסברא לחוד ודאי מי יוכל לדון עם מי שהתקיף ממנו, אך מהמשנה דשקלים המעיין שם בפי' הרע"ב ובמלאכת שלמה יראה דאין משם סתירה לדברינו כלל^{טז}].

(טז). א"כ מבואר שבאופן זה יש מעילה בלי הנאה, וממילא יש דין של ד' וה'.

(יז). דחיה, דהגמרא אומרת שהוא נחשב כמי שנהנה, ולכן יש דין מעילה, וממילא אין דין ד' וה'.

(יח). מחדש שעל הנאת ממון אין חיוב מעילה, רק על הנאת הגוף, א"כ יש חיוב ד' וה'.

(יט). א"כ ע"י גניבה עדיין לא יצאו לחולין, ונשארים קדושים.

(כ). מחלוקת רבנן ור"ש (תמורה לג, ב).

(כא). א"כ יצאו לחולין וממילא יש דין ד' וה'.

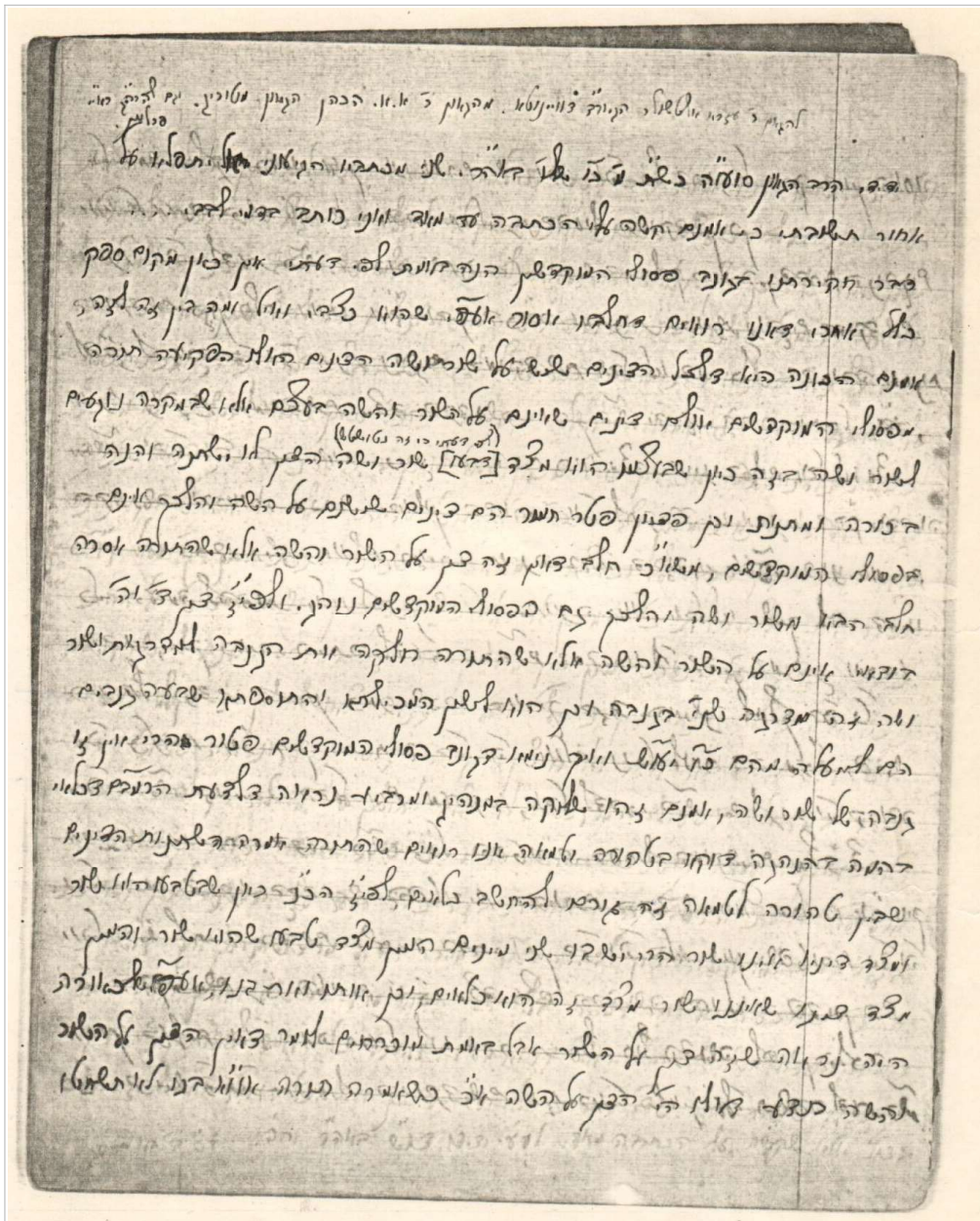
אך קושיית התוס' (ב"ק עו, ב) שהכריחם לומר דמיירי ב'לא ידע', תמוה מאד, הא שם בחולין (פ, ב) מבואר בתוס' (ד"ה דכמה) דאמרינן הפדיי' משוי' לשחיטה ראויה, דוקא משום דאמרינן כל העומד לפדות [כפדוי דמי], א"כ פריך הגמרא שפיר והלא פדייה מתרת, בלא ידע עדיין הוא דכל העומד [וכו'].

ויש לי בזה חידוש גדול אלא שקשה עלי הכתיבה מאד לע"ע.

ידידו (דו"ש) דורש שלומו (באה"ר) באהבה רבה (וח"ה) וחיבת הקודש

ב"ה ב' בא תרפ"ג

כת"י הגאון מטבריה זצ"ל